Primljeno: 30. 10. 2020.

Prihvaćeno za štampu: 23. 11. 2020.

Dr. sc. Semir Rebronja, van. prof.

Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici

E-mail: r_semir@yahoo.com

LJUBAV NA RAZMEĐU CIVILIZACIJA

Sažetak: Rad tretira motiv ljubavi u poetskim tradicijama arapsko-islamske i srednjovjekovne evropske civilizacije. U 17. vijeku javlja se arapska teorija nastanka trubadurske lirike i sve je više pobornika te teorije. Naslov simbolizira dvije civilizacije arapsko-islamsku i srednjovjekovnu evropsku civilizaciju. Ove dvije civilizacije su se prožimale na nekoliko geografskih oblasti, a danas, s historijske distance, uvidamo da su mjesta prožimanja civilizacija zapravo bila mjesta uspona gdje se kristaliziraju fenomeni i jedne i druge civilizacije koji polučuju najblistavije dragulje nauke i umjetnosti. U tom smislu, odabrali smo i komparirali trubadursku liriku i arapsku platonsku liriku, *al-šī'r al-'udrī*, ističući motive ljubavi i žene.

Motivi ljubavi i žene kod uzritskih i trubadurskih pjesnika su skoro identični. U ovoj poeziji pjesnik iskazuje svoja iskristalisana i istančana osjećanja ljubavi, čežnje i ljubavnog žara prema svojoj Voljenoj, svom jedinom cilju, ali i izvoru svoga bola i patnje.

Ključne riječi: Andaluzija, trubadurska lirika, arapska ljubavna lirika, ljubav, žena

Uvod

Ovaj rad tretira motiv ljubavi u poetskim tradicijama arapsko-islamske i srednjovjekovne evropske civilizacije. Još u 17. vijeku javlja se arapska teorija nastanka trubadurske lirike i do danas sve je više pobornika te teorije. U našoj orijentalistici malo je govoreno o tom pitanju. Godine 1933. Fehim Bajraktarević je objavio rad pod naslovom

Arapska teorija o poreklu trubadurske poezije u časopisu *Srpski književni glasnik*.

Rad je naslovljen kao ljubav na razmeđu civilizacija. Taj naslov simbolizira dvije civilizacije arapsko-islamsku i srednjovjekovnu evropsku civilizaciju. Ove dvije civilizacije su se prožimale na nekoliko geografskih oblasti: Andaluziji, Siciliji i Palestini, Svetoj zemlji, a kasnije i Balkanu. Danas, s historijske distance uviđamo da su mjesta prožimanja civilizacija zapravo bila mjesta uspona gdje se kristaliziraju fenomeni i jedne i druge civilizacije, te polučuju najblistavije dragulje nauke i umjetnosti. U tom smislu, odabrali smo i komparirali trubadursku liriku i arapsku platonsku liriku, (*al-ši'r al-'udrī*), ističuću dva motiva *ljubav* i *žena*.

Jedna od ovih lirika, trubadurska, nastala je u južnoj Francuskoj, na razmeđu civilizacija, te, još prije nekoliko vijekova, nauka o književnosti ističe značaj arapske teorije nastanka trubadurske lirike. Uzimajući kazano kao polazište, mi smo uradili komparaciju motiva ljubavi i žene u nekoliko pjesama trubadurskih i uzritskih pjesnika. Prijevodi svih trubadurskih pjesama navedeni su prema knjizi: *Trubaduri*, Miće Koljevića, a prijevod pjesama uzritskih pjesnike uradio je autor ovog rada.

U ovom radu smo izabrali samo jedan dio literarne tradicije trubadurske i arapske platonske pjesničke tradicije, te smatramo da treba još aktivnije raditi na komparaciji i eventualnim utjecajima, pogotovo ako znamo da se evropska poezija, a naročito romantizam, naslanjaju na trubadursku liriku.

TRUBADURSKA LIRIKA

Trubaduri (fr. *Troubadour* – izumitelj novih melodija) izraz je koji označava lirske pjesnike iz južne francuske oblasti Provansa. Dakle, ukoliko pokušamo smjestiti trubadursku liriku u geografske okvire, onda je to svakako ova južna francuska pokrajina i njeni dvorovi na kojima se ona razvijala. Vremenski gledano, trubadurska književnost, kako ističe K. Mićević (2009: 18) razvija se u četiri etape, i to u periodu od 1071. godine, koju on okvirno uzima kao početak trubadurske epohe, pa do 1290. godine iz koje datiraju neke od posljednjih pjesama „posljednjeg trubadura, istinski vrednog pomena, Gira Rikija...” Kao

početak trubadurske književnosti autor nam daje godinu 1071. a to je godina rođenja Gijoma IX Akvitanskog, prvog trubadura.

Značaj trubadurske lirike za dalji razvoj evropske lirike može se primijetiti i iz riječi De Ružmona (2011: 58) koji svoju priču o trubadurskoj književnosti počinje rečenicom: „Više niko ne sumnja da je svekolika evropska poezija proizišla iz poezije trubadura XII veka.“

Glavna tema trubadura bila je idaje *čiste ljubavi, fine amor, fin' amor*, pa čak i *fis amor* (Mićević, 2009: 5). To je zanosan slavopoj nesretnoj ljubavi, kako ističe De Ružmon (2011: 58), prenoseći nam riječi Čarlsa Alberta Cingerija, koji ističe da u čitavoj provansalskoj lirici (...) „postoji samo jedna tema: ljubav, ali nije posredi srećna, ostvarena i uslišana ljubav, nego je, naprotiv, u pitanju stalno neuzvraćena ljubav“.

Kako De Ružmon (2011: 59) ističe, to je poezija koja poneseno uznosi i veliča ljubav izvan braka, jer brak ne znači ništa drugo do sjedinjavanje tijela. Dok je suštinska ljubav za trubadurskog pjesnika ona koja predstavlja uznesenje duše koja se vinula ka blistavom sjedinjenju s one strane svake moguće ljubavi u ovome životu.

Oni su uspostavili i razvili u svojoj lirici ideju kurtoazne ljubavi – pokorne i odane ljubavi prema hladnoj, nedostupnoj dami, čija se velika ljepota slavila, gotovo, s vjerskim zanosom, podrazumijevajući ideal čiste ljubavi (Popović, 2007: 755).

Trubadurski liričari su razvili više književnih oblika, ali onaj koji nas ovdje prevashodno interesuje je ljubavna pjesma ili *canso*, prva i zajednička konvencija za sve trubadure bez obzira kojoj generaciji pripadali. Ova pjesma se sastojala od šest ili sedam strofa, koje u jednoj pjesmi imaju isti broj stihova, a na kraju pjesme nalazi se kraća strofa *tornada*, kojom se pjesnik obraća ili odabranoj dami, ili svome zaštitniku – gospodaru ili žongleru. Ritam stiha ide od tri do deset slogova što je omogućavalo različite glasovne kombinacije (Mićević, 2009: 24–25). Bitno je naglasiti da se trubadurska pjesma izvodila isključivo uz muziku, dakle, češće je pjevana nego što je recitirana.

Arapaska teorija o nastanku trubadurske lirike

Pitanje porijekla stare provansalske lirike zanimalo je mnoge istraživače i naučnike. Različita su mišljenja i teorije o nastanku ove

književnosti. U ovom radu nećemo tretirati različite teorije nastanka trubadurske lirike, već nam je cilj iznijeti stavove i viđenja književne arabistike o, tzv., arapskoj teoriji nastanka trubadurske lirike.

Govoreći o različitim stavovima evropske arabistike, F. Bajraktarević ističe da je nastanak ove književnosti tumačen na sve moguće načine, samo ne uzimajući u obzir mogućnost arapsko-španskog utjecaja, pa se tako pribjegavalo teoriji o majskoj pjesmi, teoriji o narodnoj pjesmi, raznim teorijama o klasičnoj ili srednjovjekovnoj latinskoj tradiciji, teoriji o zvucima i melodijama ili se pak zalagalo za hipotezu nezavisnosti prvih trubadura od svih utjecaja dok, s druge strane, u novije vrijeme sve više jača utjecaj onih istraživača i naučnika koji daju izrazit značaj arapsko-španskoj književnosti i njenom utjecaju na prve trubadure (Bajraktarević, 1933: 143).

Jedan od prvih i najznačajnijih zagovarača arapske teorije o porijeklu trubadurske književnosti bio je španski arabista i profesor arapskog jezika na Madridskom univerzitetu Hulan Ribera (Bajraktarević, 1933).

On je u svom stavu otišao toliko daleko da je tvrdio da izraz *trubadur* vodi poreklo od arapskog glagola *t-r-b* (*taraba*, *tarb*) što znači uveseljavanje, uzbuđenje, raspoloženje, razdraganost, oduševljenje, ushit, radost, veselje, zabava, svirka, muzika, tuga, žalost.

Hulan Ribera je prilikom prijema u Špansku kraljevsku akademiju 1912. godine pročitao svoje izlaganje o *Kanconjeru* Bena Guzmána. Njegov zaključak izazvao je šok među obrazovanim academicima: „Tajanstveni ključ koji objašnjava mehanizam poetskih oblika različitih lirskih sistema civilizovanog svijeta u srednjem vijeku je lirika Andaluzije, kojoj pripada Cancionero (pjesma) Bena Guzmána.“

Iako su romanisti smatrali Riberinu hipotezu razumnom, tražili su dokumentovan dokaz da je ovaj lirski sistem postojao prije Guzmána i provansalskih pjesnika koji su ga upotrebljavali u 12. vijeku, za koje svi smatraju da su preteča romanskim. Ribera je svoj dokaz predstavio 1915. godine, ali akademici, koji su se opirali bilo kakvoj radikalnoj promjeni u pogledu porijekla, nisu dali nikakav komentar. Ovakvo stanje je potrajalo sve dok drugi naučnici nisu nastavili i proširili istraživanje na ovu temu, stekavši veliki broj novih pristalica.

Menendez Pidal je 1919. godine davao mali značaj ovoj teroriji, ali se do 1939. godine uvjerio u osnovanost arapsko-andaluske teze.

Riberini navodi su ponovo otvorili diskusiju i istraživanja koja su bila uspavana preko jednog vijeka – tezu koju je zastupao jedan od najistaknutijih učenjaka druge polovine 19. vijeka. Jedan od prvih koji je javno zagovarao špansko-arapsko porijeklo provansalske poetske tradicije bio je Ksavier Lampillas, koji je u svom *Saggio storico-apologetico della letteratura spagnuola contro le pregiudicate opinioni d'alcuni moderni scrittori italiani* (6. tim.; Genoa, 1778–81) pokušao uspostaviti kao činjenicu da italijanski pjesnici 14. vijeka direktno duguju zahvalnost, preko Provanse, španskoj poetskoj tradiciji (Gibson, 1962, str. 1).

Među prvim istraživačima ove teorije je Đanmarija Barbijeri (Giammaria Barbieri), koji je u 16. vijeku napisao *Dell'origine della poesia rimata*. Iako je vjerovatno on prvi koji je opširnije pisao o arapskoj poeziji, svakako nije bio prvi koji je to zagovarao, kao što Piccolo navodi (Piccolo, 1936: 33): “Zasigurno ne želimo pripisati Barbijeriju odgovornost da je prvi koji je zagovarao arapsku teoriju, iako je u njegovoj knjizi po prvi put predstavljena sistematski i u književnom obliku”.

On sistematizuje njegovo viđenje ove problematike, te ističe: “Uticao Arapa nije bio samo ograničen na Španiju i Provansu, već je bio proširen drugim sredstvima na Siciliju, koja je bila okupirana sve do iznenadnog poraza od strane Roberta Guscuarda, nakon čega je veliki broj Arapa ostao na ostrvu a Frederik II je doveo nekoliko hiljada njih na kontinent i sa njima naselio Luceru” (Piccolo, 1936: 31–32).

Neki evropski istraživači, ne samo da govore o arapskom utjecaju na nastanak trubadurske književnosti, već ukazuju i na to da je vitez, heroj iz te književnosti arapskog porijekla. Tako, čak i Batineli, koji je itekako bio uzdržan da Španiji pripiše bilo kakav utjecaj, ističe sljedeće: “U davnoj 1065. godini Maori Španije postigli su veoma visok stepen kulture. Kordoba se može nazvati njihovom Atinom, a Abderamo njihovim Augustom. Ženstvenost, luksuz, umjetnost, dvorska ljubav bile su u modi, i dosegle su najveću prefinjenost. Čini se da je od njih došlo avanturističko viteštvo sa svojim igrama, viteškim turnirima i trkama, koje su odigravane pred damama, nagrađivane od njihove ruke,

kao i muzika i poezija ljubavi s kojom je ljubav slavljenja" (Bettinelli, 1786: 11).

Govoreći o stavovima evropske arabistike o arapskoj teoriji o porijeklu trubadurske književnosti, De Ružmon navodi (2011: 82): „Kada je Sismondi izneo hipotezu o arapskom utjecaju na provansalsku liriku, A.V. Šlegel mu je odgovorio da samo onaj ko nema nikakvu predstavu ni o provansalskoj ni o arapskoj poeziji može zastupati takvo paradoksalno gledište. Šlegel je time, međutim, pokazao samo svoje dvostruko neznanje“.

U nastavku De Ružmon ističe (2011: 86): „Renan je 1863. pisao: „*Čitav nepremostivi ponor razdvaja oblik i duh romanske poezije od oblika i duha arapske poezije.*“ Drugi naučnik, po imenu Dozi, otprilike u isto vreme, izjavljuje da nema dokaza o arapskom uticaju na trubadure, da ga nema i da ga neće biti. „Taj samouvereni ton samo nas zasmjeva.“

Boura (Bowra) piše (1961: 8): "Tvrdi se da su trubaduri mnogo naučili iz arapske poezije koja je stvarana ili u maorskoj Španiji, koja je bila nadohvat južne Francuske, ili u Siriji, gdje je mogla privući pažnju prvih križara".

Među jake pobornike arapske teorije spada i A. R. Nikl. Svoje viđenje ovog pitanja on je iznio u svom prijevodu Ibn Hazmove *Golubičije ogrlice*. Ova knjiga je, ističe F. Bajraktarević, uzeta kao jedna solidnija osnovica za izučavanje kulturnih, a naročito književnih dodira između muslimanske Andaluzije i kršćanskog Sjevera tog perioda (Bajraktarević, 1933: 144). Prevodilac u svom uvodu, u četvrtoj glavi koja nosi naslov *Pjesništvo s jedne i s druge strane Pirineja* detaljno proučava i analizira pjesme prvog trubadura Gijoma, ustvrdivši i prihvativši Riberino mišljenje da je struktura tih pjesama vrlo slična arapskim *muveššahama* (*muvaššah/muvaššahāt*)¹ i *zadžalima* (*zağal*)²

¹ U X, a naročito u XI vijeku javljaju se u andaluzijskoj i magribskoj sredini i odatle šire na Istok strofične pjesme čiji su jezik i metrika u početku bili klasični i nazivaju se muveššehati (etimološki znači opasana, složena poput pasa). To je pjesma od pet, sedam ili više strofa i njena novina je čisto strukturalnog sadržaja, dok tematski tretira sve one teme koje tretira i poezija s istom rimom, te imamo ljubavne pesme, hvalospjeve, satire i sl.

² Ova vrsta pjesme također je svojstvena andaluzijskom podneblju i predstavlja pjesmu koja je pisana špansko-arapskim jezikom, odnosno, jezikom andaluzijske

dodavši da njihov ritam i dalje podsjeća na one pjesme koje su se, u njegovom dobu, mogle čuti u Tunisu. Također, on primjećuje i značajnu razliku u njegovim pjesmama prije i poslije povratka sa krstaških pohoda, kao i značajan arapski utjecaj na ostale pjesnike trubadure (Bajraktarević, 1933: 145).

Nikl, također, u ovom poglavlju vrši uporedbu između trubadurske i arapske poezije i dolazi do zaključka da je pjesnička forma toliko slična onoj koja se upotrebljavala u muslimanskoj Španiji i na arapskom Istoku da se te sličnosti nikako ne mogu objasniti kao samonikli i originalni pronalasci nego samo kao imitacija ili adaptacija arapskih oblika. Po njegovom mišljenju, arapski utjecaj je bez sumnje prisutan, a do njega se, najvjerovatnije, došlo putem slušanja i prenošenja arapskih melodija koje su se trubadurima sviđale (Bajraktarević, 1933: 146).

Na jednom drugom mjestu Nikl ističe: "Situacija se može ukratko ovako razjasniti: ono što se sada naziva Starom provansalskom poezijom je na svom početku, oko 1100. godine, napravljeno od elemenata koji su dijelom bili autohtoni, a dijelom imitirane poetske aktivnosti susjednog krišćansko-muslimanskog svijeta u takvim aspektima kako bi zadovoljile savremeni meridionalni ukus, naročito na dvorovima plemstva. Gijom IX od Poatjea i prvi trubaduri dali su ovim novima formama zamah, a kasnije se dogodila eklektična razrada oblika i sadržaja. Kada su se nakon 1200. godine, poslije krstaških ratova protiv Albižana, promijenili društveni uslovi i ukus i kada je previše saznanja zamijenilo svježinu osjećanja i novitet veselih melodija, stara provansalska poezija je postepeno umirala uslijed prekomerene kodifikacije i zatvorenog stiha". (Nykl: 373)

Gijom od Poatjea, koji se smatra prvim provansalskim trubadurom, imao je veoma bliske veze sa Španijom. Nikl navodi da je Sančo, kralj Aragona, preko bračnih veza bio u srodstvu s grofom od Tuluza. Kada je 1094. godine umro Sančo, dvadestdvogodišnja kraljica, Filipa, prihvatila je bračnu ponudu Gijoma od Poatjea i već krajem 1094. godine bila je njegova žena. Nije nemoguće, navodi on – dok mu je sami argument više utemeljen na spekulaciji nego činjenici, da su se u

ulice. Što se tiče strofičnosti i tematike koju obrađuje, zadržala je karakteristike muveššeha.

njenoj pratnji nalazili pjevači upoznati s andaluzijskim načinom pisanja pjesama, preko kojih je Gijom moguće nešto i naučio. Ukoliko uporedimo oblike poezije koje su upotrebljavali Gijom, Marcabu i Rudel s oblicima koji su postojali u savremenoj muslimanskoj Španiji kao i na Istoku „ne možemo, a da ne pronađemo određene sličnosti koje jedino mogu biti objašnjenje imitacijom ili usvajanjem, a nikako nezavisnim izumom“. (Nykl: 379.)

Sličnog stava, pogotovo kada je prvi trubadur u pitanju, je i De Ružmon koji kaže: „Od Bagdada do Andaluzije arapska poezija je, jezikom i stalnim prožimanjima, jedna i jedinstvena. Andaluzija se graniči sa španskim kraljevinama čiji se vladari mešaju sa vladarima Langedoka i Poatua. Danas nam je dobro poznato kakav je procvat andaluzijska poezija doživela u X i XI veku. Strogu prozodiju *zadjala* primenjivao je prvi trubadur Gijom od Poatjea, u pet od jedanaest sačuvanih pesama. Čak više nisu ni potrebni 'dokazi' o andaluzijskom uticaju na kurtoazne pesnike“ (De Ružmon, 2011: 86).

On se takođe poziva na Nikla i njegov prijevod *Golubičine ogrlice*, ističući i značaj uzritske ljubavi, ali ne njen direktan, već indirektan utjecaj na tematiku trubadurske lirike. De Ružmon navodi (2011: 86): „Poznato je takođe da je platonsku ljubav obožavalo beduinsko pleme Banu Odhri, na izrazitom glasu u arapskom svetu, čiji su pojedini pripadnici znali da mru od ljubavi. Neobuzdano se zanoseći željom za čednošću, u skladu s onim stihom iz Kurana: *Onaj ko voli, ko se kloni svega što je zabranjeno, ko svoju ljubav u tajnosti čuva i ko mre sa tom svojom tajnom – taj mučenički mre*“.³

„Odhri ljubav“ postaje, sve do Andaluzije, ime za ljubav koja će se na francuskom Jugu zvati „kurtoazna“, a zatim će se širiti ka keltskom Severu idući u susret *Tristanu*“.

Lois A. Giffen razmatra Ibn Hazmovu *Golubičiju ogrlicu* i nastoji pokazati i dokazati da porijeklo dvorske ljubavi leži u arapskoj ljubavnoj poeziji. Ona prikazuje paralele između tema *Golubičije ogrlice* i trubadurske dvorske ljubavi (Schippers: 73).

³ Radi se o greški autora koji tvrdi da je spomenuta izreka stih ili ajet iz Kur'ana. Istina je da izreka nije dio Kur'ana, već se radi o izreci koja se pripisuje poslaniku Muhammedu, a.s.

Članak Rogera Boasea o arapskom utjecaju na evropsku ljubavnu poeziju potvrđuje da dvorska ljubav može biti viđena kao „svestran kulturni fenomen“ koji je proizišao u aristokratskom kršćanskom okruženju izloženom špansko-arapsko utjecaju. On uzima u obzir dominaciju voljene, vjernost i potpunu predanost zaljubljenog kao najznačajniju odliku ovog koncepta dvorske ljubavi, pružajući primjere iz provansalske i arapske ljubavne poezije (Schippers, str. 73).

Između arapsko-španske književnosti i trubadurske lirike mogu se povući tri ključne paralele koje ukazuju na njihove sličnosti: formalni i stilski elementi, zajednički elementi i motivi te koncept ljubavi u obje lirske tradicije.

Kada su u pitanju formalno-stilski elementi trubadurske pjesme, ona u mnogo čemu podsjeća na muveššeh. To je, prije svega, strofa čiji se stihovi rimuju. Poezija trubadura posjeduje formalne karakteristike koje su prije njih bile nepoznate bilo gdje u Evropi, njihov korijen je s Orijenta. Trbadurske pjesme imaju uspostavljene korijene kojim se moraju povinovati, na izvanredan način, svi oni koji ih pišu ili pjevaju.

Kao i arapski muveššah u *hardži* i kasnije *zedžel*, tako i trubadurska književnost ruši književne konvencije koje su tada važile. Ona nastaje na narodnom jeziku. To je jezik nastao na jugu Francuske, neka vrsta narodnog govora, nezavisnog od latinskog, zvaničnog govora nauke i književnosti (Mićević, 2009: 13).

Jednu od karakteristika koju je trubadurska pjesma prihvatila iz arapsko-španske jeste *hardža*. Nikl ističe da trubadurska poezija koristi refren jednog, dva, tri ili četiri stiha. To je u trubadurskoj pjesmi poznato kao *finida* (Nykl: 271).

Ova pojava u evropskoj književnosti se prvi put javlja s trubadurima, ako izuzmemo arapsko-španski muvaššah i *zedžel* ('Abbasa, 2012: 273).

Komparativni prikaz motiva ljubavi između uzritske i trubadurske lirike

Ono što nas ovdje posebno interesuje nisu te formalno-stilske sličnosti špansko-arapske i trubadurske književnosti jer je tu, prije svega primjetan utjecaj muvešeha i *zedžela*, a ne uzritske pjesme, potom

shvatanje ljubavi jer ćemo na primjerima iz jedne i druge poezije prikazati sličnosti u tretiranju ljubavi i žene. Ovdje prenosimo nekoliko pjesama trubadurskih pjesnika, kao i nekoliko pjesama ili dijelova pjesama uzritskih pjesnika kako bismo analizom komparacije pokazali sličnosti i potvrdili eventualni utjecaj arapske poezije općenito, a uzritske, posebno na trubadursku liriku.

Gijom, prvi trubadur, u jednoj svojoj pjesmi pjeva:

Stog vidim da mi nema leka

Jer čeznem blaga predaleka

Čak poslovice ima neka

Koju zna svak:

„Ko pun strpljenja zna da čeka

Čvrst je i jak.“ (Mićević, 2009: 58)⁴

Ljubav je *bolest* koja pogađa i uzritskog i trubadurskog pjesnika, to je *bolest*, koja nema lijeka. Jedini *lijek* je još veće uranjanje u ljubav prema voljenoj, sa strpljenjem i nadom da će dobiti njenu naklonost:

Ona je čarolija, ali od čarolije lijeka ima

A od ljubavi njene ni vrijeme rane ne liječi (Ġamīl, 2008: 47).

Drugi trubadur, Markabrus, kaže:

Amor je zbilja niskog soja

Ubija ljude čak bez boja

To veštac je iz adskog stroja

Čujte sad!

Kad stegne ga u klešta svoja

Tad ludilo i mudrog svlada (Mićević, 2009: 77).

Stendal (1976: 185–186) navodi primjere i anegdote u kojima se spominje legenda o pripadnicima ovog plemena, koji su se predstavljali

⁴ Prevodi svih trubadurskih pjesama navedeni su prema: *Trubaduri*, Mića Koljević

kao „oni iz plemena Benu Uzra, što umiru od ljubavi“ te je Hajne u svojoj pjesmi *Azra* vješto ukomponovao ovaj motiv:

*"Ja se zovem El-Muhammed,
iz plemena starih Azra,
što za ljubav život gube,
i umiru kada ljube!"*

Još jedan trubadur Cerkamon pjeva:

*S njom nijedna nije ista
Dama, kada pojavi se tu;
I tad od nje sve zablista
Kad mrak svijе zemlju svu* (Mićević, 2009: 82).

Također kaže:

*Želi l', umreću međutim
Drage volje, od tih zala;
Aj! Još smrtnu ranu ćutim
Što je s ljubavlju mi dala
Da nikada težit neću
Iz tog zatvora slobodi* (Mićević, 2009: 83).

Per Rožije, još jedan od trubadurskih pjesnika, je pjevao:

*Vaj! – Što plačeš? – Smrt me čeka.
Zašto? – Volim. – Mnogo? – Tako
Da mrem. – Mreš? – da. – Nema leka?
Ne. – A zašto? – Pun sam jada.
Zbog koga? – Zbog nje, u z'o tren.
Trpi. – Zalud. – Milost moli.
To činim. – I? – Ništa. – Boli
Tim leči – Zar? – To je zbog nje* (Mićević, 2009: 98).

Bernar od Ventadure pjeva:

Ne! Biću uvek toj gospoји

Sluga rad svake želje njene (Mićević, 2009: 121).

Također kaže:

Još ljubim kao i ranije

Nju, što me nije nagradila;

Zgrabi mi srce iznenada,

Njoj pripadoše moji dani,

Sve uze, te mi osta sada

Tek žudnja da mi srce hrani (Mićević, 2009: 125).

U uzritskoj, kao i u trubadurskoj lirici, srce pjesnike zarobljeno je u pogledu Voljene, koje, često, i ne mari za njegovu ljubav. Jedan od uzritskih pjesnika kaže:

O srce moje, ostavi se sećanja na Busejnu,

Koliko god je volelo, ona je prema tebi škrt (Čamīl, 2008: 41).

Drugi uzritski pjesnik, Medžnun, je kazao:

Eh, kada je ne bih volio...

Ali moje srce rob je Lejlin (Mağnūn, 2008: 30).

Medžnun je, također, rekao:

A strasti prema Lejli i bježanje

Od susreta s njom, ne mogu se pokajati

A kako bih i moga pokajsti se i ljubav ostaviti

kad je srce moje kod nje zatočeno (Mağnūn, 1999: 36)

Ideja platonske ljubavi nije bila „evropskih korijena“, čak i „antička grčka književnost nije davala romantičnu sliku mnogostradalnog ljubavnika, emocionalno potpuno zavisnog od svoje 'gospodarice'“ (Grubačić, 2014: 283). S druge strane, srednji vijek u Evropi karakterišu stroge norme koje je uspostavila inkvizicija, a žena

kao „gospodarica čovjekovog srca“, naročito ona koja nije povezana „svetom vezom braka“ mogla je završiti, ni manje ni više, na lomači.

Ljubav pjesnika, bilo uzritskih ili trubadurskih, nadilazi njegovu snagu. Njegova ljubav se ne smanjuje zbog vanjskih faktora. Pjesnik živi u svom svijetu, u svijetu gdje postoji samo Voljena i ljubavna bol. Štaviše, pjesnik ne bježi od bola, bol je vrhunac pjesnikove ljubavi, spreman da žrtvuje svoje tijelo na žrtveniku ljubavi, da bi se spojio s Voljenom. Daljina Voljene, također, ne igra nikakvu ulogu. Ljubav na daljinu *amor de lonh* trubadura, kao i ljubav uzritskog pjesnika, ne ublažava ljubav prema Voljenoj. U srednjovjekovnoj evropskoj poeziji postojala je jedna sfera osjećajnosti čija se snaga čak i pojačavala u bezuslovnoj spremnosti na pustolovinu i podvig, na sve uzvišeno i daleko (Grubačić, 2014). Uzritski pjesnik, također, svakodnevno, pobjeđuje daljinu, pa čak i u smrtnom času dok Džemil iz dalekog Egipta šalje oproštajnu poruku voljenoj Busejni:

Glasnik smrti jasno Džemilovo ime prozva,

Što u Egiptu ostade i u staro prebivalište se ne vrati.

Gordo i oholo sam Vadi el-Kura'om išao,

Iščekujući vijesti između bašta i palmovika se šepurio.

Prerano glasnik smrti najavi smrt odvažnoga viteza,

Što se s neprijateljem susreta ne boji i na mejdanu čvrst osta.

Ustani, Busejno, i dugi krik boli ispusti,

Oplači svog dragog više nego ikoga (Ġamīl, 1982: 128).

Primarni cilj pjesnikov nije bio opisati fizičke karakteristike žene i njen izgled već je dao predodžbu zaljubljene duše, bola kroz koji ona prolazi i ljubavnih užitaka s kojima se ona susreće.

Pustinjska ljubav, kao i dvorska, nastaju u plemenu, a druga na dvoru, zatvorenom sistemu, s utvrđenim formama i uzusima društvenog života, te pjesnik pjevajući o zabranjenoj ljubavi privlači kolektivnu pažnju plemena, odnosno dvora. U toj kolektivnoj pažnji „publike“ na vidjelo se prikazuju tabui koji su se skrivali ispod društvenog života, te,

usput, pokreću „zle jezike“ koji su trebali biti brana između društvenih kodeksa i pjesnikove ljubavi.

ZAKLJUČAK

Nakon analize stavova koji govore o utjecaju špansko-arapske književnosti na nastanak i razvoj trubadurske lirike, dolazimo do zaključka da je nesumnjiv utjecaj špansko-arapske književne tradicije na samu formu trubadurske lirike, ali ono što je nama ovdje posebno značajno jeste i naglašeno prisustvo motiva platonske ljubavi koju su trubadurski pjesnici umnogome crpili iz špansko-arapske književne tradicije, s naglaskom na gazel koji je nastao na području Španije, ali i pod snažnim uticajem, možda najstarije knjige koja promovise ljubav *Golubičine ogrlice* Ibn Hazma. Ovo djelo svojim originalnim stihovima, ali i stihovima drugih pjesnika, kao i Ibn Davudovo djelo *Kitabu az-Zehra*, donose veliki broj pjesama s izrazitim platonskim senzibilitetom, nudeći trubadurskom pjesniku obilje motiva koje je on vješto ukomponovao u geografsko-društveni ambijent Provanse, i uopšte tadašnje Evrope. S druge strane, ne možemo marginalizovati utjecaj i arapske poezije na trubadure i u Palestini, gdje su brojni vitezovi, a kasniji trubaduri, bili uključeni u Prvom krstaškom ratu.

Motivi ljubavi i žene kod uzritskih i trubadurskih pjesnika su skoro identični. U ovoj poeziji pjesnik iskazuje svoja iskristalisana i istančana osjećanja ljubavi, čežnje i ljubavnog žara prema svojoj Voljenoj, svom jedinom cilju, ali i izvoru svoga bola i patnje. To je poezija čiste, platonske nematerijalizovane ljubavi, koja nagoni pjesnika da luta prostranstvima i pjeva o svojoj dragoj, a nerijetko zanesen tom ljubavlju, gubi i razum.

Literatura

1. 'Abbasa, M. (2012) *el-Muvaššahāt va al-azğal al-andalusiyya va aṭaruha fi šī'ri al-trubadūr*, Dār Umm al-Kitāb.
2. Bajraktarević, F. (1933) Arapska teorija o poreklu trubadurske poezije, *Srpski književni glasnik*.
3. Bettinelli, S. (1786) *Risorgimento d'Italia negli studi, nelle arti, e ne' costumi dopo il mille*.

4. Bowra, M. (1961) *Medieval Love-Song*, London: University of London; the Athlone Press.
5. De Ružmon, D. (2011) *Ljubav i zapad*, Beograd: Službeni glasnik, Karpos.
6. Ğamīl Buṭayna, (2008) *Dīwān*, Bayrūt, Dār al-rātib al-ġami'iyya.
7. Gibson, C. (1962) *Beckground to the Theory of Arabic Origins*.
8. Maġnūn, (2008) *Dīwān*, Bayrūt, Dār al-kitāb al-'arebī.
9. Mićević, K. (2009) *Trubaduri*, Beograd: Interpres.
10. Muftić, T. (1997) *Arapsko-bosanski rječnik*, Sarajevo: Kalem.
11. Piccolo, F. (1936) *Sull'origine della poesia*, Napoli.
12. Popović, T. (2007) *Rečnik književnih termina*. Beograd: Logos Art.
13. Schippers, A. (n.d.) Hispano-Arabic Literature and the Early Romance Literature, In *Hispano-Arabic literature*.

V.prof.dr. Semir Rebronja

Islamic Faculty of Pedagogy, University of Zenica

Email: r_semir@yahoo.com

LOVE BETWEEN THE CROSSROAD OF CIVILIZATIONS

Summary

*The paper treats the motif of love in the poetic traditions of Arab-Islamic and medieval European civilization. In the 17th century, the Arab theory of the origin of troubadour lyrics appeared and there were more and more supporters of that theory. The title symbolizes the two civilizations of Arab-Islamic and medieval European civilization. These two civilizations permeated several geographical areas, and today, from a historical distance, we see that the intertwining of civilizations were actually places of ascent where the phenomena of both civilizations crystallize and receive the most brilliant gems of science and art. In this sense, we selected and compared troubadour lyricism and Arabic Platonic lyricism, *al-shi'r al-'udrī*, emphasizing the motives of love and women. The motives of love and woman in Uẓrīt and troubadour poets are almost identical. In this poetry, the poet expresses his crystallized and refined feelings of love, longing and love for his Beloved, his only goal, but also the source of his pain and suffering.*

Keywords: Andalusia, troubadour lyrics, Arabic love lyrics, love, woman

الدكتور المشارك سمير ربرونا
جامعة زنيستا
كلية التربية الإسلامية
E-mail: r_semir@yahoo.com

الحب على مفترق الحضارات

الخلاصة

يتطرق البحث إلى موضوع الحب في التقاليد الشعرية للحضارة العربية الإسلامية والحضارة الأوروبية في العصور الوسطى، ففي القرن السابع عشر ظهرت النظرية العربية لأصل كلمات التروبادور ويزداد عدد المؤيدين لهذه النظرية. يرمز العنوان إلى الحضارتين العربية الإسلامية والحضارة الأوروبية في العصور الوسطى، وتشابك هاتان الحضارتان في عدة مناطق جغرافية واليوم ونحن على مسافة تاريخية بعيدة، نرى أن تشابك الحضارات كان في الواقع سبباً للصعود والارتقاء حيث تتبلور ظواهر كلتا الحضارتين، وتنتج أرقى جواهر العلم والفن، ولذلك قمنا باختيار ومقارنة قصائد التروبادور الغنائية والشعر العربي الأفلاطوني والشعر العذري، مع التركيز على دوافع الحب والمرأة. يكاد دافع الحب والمرأة في الشعر العذري والتروبادوري تكون متطابقة، ففي هذا الشعر يعبر الشاعر عن مشاعره المتبلورة والمستخلصة بالحب والشوق والعشق والشغف بحبيبه وليس له هدف سواء ذلك، ولكنه أيضاً مصدر ألمه ومعاناته.

الكلمات المفتاحية: الأندلس، شعر التروبادور، شعر الغزل العربي، الحب، المرأة.